

AUKŠTAITIJOS IR ŽEMAITIJOS PARIBIO DAINUOJAMOJO FOLKLORO YPATUMAI

DAIVA RACIŪNAITĖ-VYČINIENĖ

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Straipsnio objektas – Aukštaitijos ir Žemaitijos paribio dainuojamasis folkloras, jo atlikimo ypatumai.

Darbo tikslai – tiriant etnomuzikologijoje iki šiol nenagrinėtą sritį, atkreipti dėmesį į šių dviejų regionų ribų sampratos kaitą ir paribio folkloro identiteto problemą; išskirti būdingiausias, aukštaičių ir žemaičių dainavimo tradicijas reprezentuojančius bruožus, atskleisti jų pasireiškimo vienos ar kitos tradicijos ribose dėsningumus.

Tyrimo metodai – istorinis lyginamasis, analitinis aprašomasis, sinchroninis, diachroninis.

Žodžiai raktai: istorinė Žemaitija, ribinė Aukštaitija, muzikinis dialektas, intonavimas, artikulavimas.

Sąvokos

Prieš aptariant pasirinktos teritorijos folkloro ypatumus, norėtusi dar kartą atkreipti dėmesį į Aukštaitijos ir Žemaitijos paribio problemą, aktualią daugeliui Lietuvos mokslo sričių (kalbotyrai, istorijai, etnologijai, etnomuzikologijai, antropologijai, archeologijai ir kt.). Visų pirma rūpėtų trumpai apibrėžti pagrindines sąvokas. Kaip žinoma, *Žemaitija* ir *Aukštaitija* – gana nauji pavadinimai. Anksčiau būta *Žemaičių* (šis pavadinimas reiškė ne etninę ar kalbinę, bet geografinę ir politinę sąvoką – tai buvęs kunigaikštijos vardas) ir *Aukštaičių* (terminas vartotas kaip priešingybė Žemaičiams, šio krašto branduolį kadaise sudarė Vilniaus – Ašmenos *aukštumos*; jis niekada netapo politine sąvoka, kartais buvo vartojamas ir kaip *Lietuvos* sinonimas) (Zinkevičius 2005: 290–292).

Žemaičių pavadinimas atsirado nuo teritorijos branduolį sudariusių dabartinės vidurio Lietuvos – Nevėžio baseino – *žemumų*. XV a. viso istorinio ploto gyventojus, tarp jų ir sulietuvėjusius kuršius, imta vadinti *žemaičiais*; vakaruose jų plotas ribojosi su Baltijos jūra, rytuose – su Žeimeliu–Linkuva, Pakruoju–Šeduva, pietuose – su dabartine Suvalkija pagal Prūsijos sieną, Šakius iki Virbalio apylinkių (ten pat: 290). Vokiečių Ordino kronikininkai XIII a. pabaigoje Žemaičių ir

Aukštaičių riba laikė Nevėžio upę. Į šiaurę nuo Aukštaičių ploto, anapus Mūšos upės, gyveno žiemgaliai, vietomis sumišę su lietuviais, šiaurės rytuose – tokie pat susimaišę sėliai.

Lingvistinę reikšmę terminams *žemaičiai* ir *aukštaičiai*, pasak Zigmo Zinkevičiaus, bene pirmasis suteikė kalbininkas Augustas Schleicheris, juos ėmęs vartoti tarmėms pavadinti (Zinkevičius 2005: 291). Be tarmės pavadinimo, žodis *aukštaičiai* vartojamas ir kita – etnografinė reikšmė. Etnografinė sąvoka *aukštaičiai* dar tik formuojasi ir nėra nusistovėjusi. Atkreiptinas dėmesys, kad etnografiniai *aukštaičiai* užima gerokai mažesnę plotą negu aukštaičių tarmė, apimanti visus lietuvius nežemaičius; į ją neįeina suvalkiečiai ir dzūkai – etnomuzikologijai šis faktas nepaprastai svarbus, nes kitokias nei kalbinio aukštaičių dialekto ribas rodo ir muzikiniai duomenys. Pasak etnologų, aukštaičiai užima plotą, esantį į rytus nuo Dubysos, į šiaurę nuo Nemuno ir Neries upių. Šiame plote skiriamos dvi dalys: rytinė ir vakarinė. Rytinė dalis (dabartiniai Rokiškio, Zarasų, Kupiškio, Anykščių, Utenos, Ukmergės, Molėtų, Ignalinos, Švenčionių r. ir Vilniaus šiaurinis pakraštys) pripažinta tipiškiausia aukštaičių etnografinė teritorija (tokiai nuostatai šiek tiek prieštarauja muzikiniai duomenys: Švenčionių ir Vilniaus r. folkloras daugeliu atvejų artimesnis dzūkų nei aukštaičių folklorui, bet tai jau ne šio straipsnio problematika). Vakarinė dalis – Nevėžio upės baseinas, vidurio Lietuva, t. y. istorinio Žemaičių krašto branduolys. Tai Joniškio, Pakruojo, Radviliškio, Kėdainių, Panevėžio, Pasvalio, Biržų rajonai, Šiaulių, Raseinių, Jurbarko rajonų rytinės dalys (vakarinės išvardytų rajonų dalys – žemaičiai) ir Kauno rajono šiaurinė dalis (pietinė – Sūduva) (ten pat: 292). Dalis tyrinėtojų nelinkę šio ploto skirti prie etnografinės Aukštaitijos. Daugeliu etnografijos ypatumų (pvz., gyvenamųjų namų išorė primena žemaičių trobas, moterų tradicinių drabužių sijonai languoti ir pan.) minėtas plotas gerokai išsiskiria iš aukštaičių. Kol kas neapsispręsta, kaip pasielgti su šia savita vakarine dalimi. Ginčijamasi, ar prie tipiškosios Aukštaitijos verta prijungti ją visą, ar tik kai kuriuos šios dalies rajonus (ten pat: 294). Gali būti, kad ginčo sprendimą šiek tiek lems ir būsiami muzikinio folkloro tyrimų duomenys. Kol kas pirminiai etnomuzikologiniai tyrimai leistų kalbėti apie vakarinės aukštaičių dalies kitoniškumą, gretinant ją su rytų aukštaičiais.

Aukštaitijos ir Žemaitijos riba

Aukštaitijos ir Žemaitijos ribos, taip pat etninio tapatumo problemos tebelieka svarbios ir šiandien. Jų aktualumą rodo prieš keletą metų Panevėžyje surengta konferencija „Aukštaičių identiteto paieškos: praeities paveldas, nūdienos problemos ir ateities perspektyvos“. Iš jos pranešimų parengta knyga „Aukštaičių tapatumo paieškos“ (2006), kurioje įvairių mokslų specialistų aptariamos Aukštaitijos sampratos, teritorijos ribų ir kitos problemos. Antai istorikas Tomas Baranauskas mano, kad galima kelti vidurio Lietuvos žemaitiškumo iki pat XIII a. klausimą, „juolab kad nuo XIII a. pabaigos Aukštaitijai buvo priskirta tik pusė šios archeologinės kultūros teritorijos“ (Baranauskas 2006: 28). Tyrinėtojo manymu, Aukštaitija, kaip

politiškai reikšmingesnė už Žemaitiją, XIII a. buvo padidinta pastarosios sąskaita. Anksčiau „visa Vidurio Lietuvos žemuma su Upytės žeme ir Kauno apylinkėmis turėjo priklausyti žemaičiams“ (ten pat: 37). Kalbininkas Kazimieras Garšva, sutikdamas su kitų tyrinėtojų nuomone, jog vakarinė Aukštaitijos dalis turi daugiau kalbinių ir etnografinių panašumų su Žemaitija, vis dėlto teigia, kad ji „be mažiausios abejonės turi būti priskiriama ne tik prie kalbinės, bet ir prie etnografinės Aukštaitijos“ (citatosė išskirta mano – *D. R.-V.*) (Garšva 2006: 61). Kalbininko manymu, tiksliausiai nustatyti dabartinės Aukštaitijos ir Žemaitijos ribas padeda tarmių duomenys, nes XIX–XX a. tarmių ribos iš esmės nesikeitė. Pasak jo, etnografijos, istorijos, geografijos kriterijai yra tik pagalbiniai (ten pat: 62). K. Garšva piktinasi, kad Etninės kultūros globos tarybos ekspertai D. Pivoriūnas ir V. Vaivada „kėsinasi prie Žemaitijos prijungti dalį gretimos Žiemgalos“ (ten pat: 63). Jo nuomone, reikėtų laikytis aukštaičių ir žemaičių tarmės ribų, dar 1966 m. patvirtintų profesorių A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus, neardant tradicinių kultūrų arealo (ten pat).

Pasak K. Garšvos, dabar Kėdainių, Radviliškio, Šiaulių, Joniškio rajonų gyventojai save laiko aukštaičiais ir „nereikėtų svajoti juos „grąžinti“ į Žemaitijos etnografinį regioną“ (ten pat: 64). Kalbininko pastebėjimais, toliau į rytus esančiose Kriukų, Pašvitinio, Lygumų ir kitose seniūnijose kalbama jau nebe vakarų aukštaičių (šiauliškių), bet rytų aukštaičių (panevežiškių) tarme, ja kalba ir Radviliškio rajono rytinės parapijos (ten pat).

Vis dėlto etnologas Petras Kalnius primena Povilo Višinskio nuomonę, kad vadovaujantis vien tarme išvesta aukštaičių ir žemaičių skiriamoji riba nebus teisinga (Kalnius 2006: 77). Pasak P. Višinskio, pripažįstant skirtumą tarp kultūrinių ir geografinių žemaičių bei aukštaičių, negalima ignoruoti latentinio, teritoriniu požiūriu sunkiai apčiuopiamo perėjimo iš žemaitiškumo į aukštaitiškumą galimybės (ten pat); beje, kaip pažymėjo P. Kalnius, pereinamojo tipo gyventojų žemaičiams priskirti P. Višinskis nesiryžo. Remdamasis savo ir kitų sričių specialistų tyrimais, etnologas daro išvadą, kad tolimoje praeityje „etnografinė prasme suvokiamų aukštaičių (turėjusių savitą folklorą, šnektą ir kitus tradicinės kultūros bruožus) apgyvento ploto riba vakaruose galėjo būti ir į vakarus nuo Nevėžio“, kartu darydamas ir kitą išvadą: „ne tik žemaičių kultūros pirmtakų, bet ir etnografinė prasme susiformavusių žemaičių <...> gyventa kiek plačiau negu dabartinė kalbininkų nužymėta žemaičių tarmės riba“ (ten pat: 80). Taip verčia manyti tai, kad žemaičių materialinės kultūros reiškiniių „paplitimo riba rytuose taip pat nueina kiek toliau negu kalbininkų nustatytoji aukštaičių ir žemaičių tarmių riba“ (ten pat: 81). Vis dėlto, P. Kalniaus manymu, kai kalbama apie nutautintą Žemaitijos dalį, kuriai, žemaičių veikėjų teigimu, reikėtų suteikti autentišką tapatybę, tai teritorine prasme *apsišaukėliška Aukštaitija* ir *suaukštaitėjusi Žemaitija* yra mitas. Kai „kalbama apie ne teritorine administracine, o etnografinė prasme suvokiamų žemaičių asimiliaciją bei žemaitiškosios kultūrinės savimonės pasitraukimą iš paribio su aukštaičiais ir Aukštaitijos padidėjimą XX amžiuje <...>, ta prasme suvokiama *žemaitiškoji Aukštai-*

tija yra realybė“ (Kalnius 2006: 80). Beje, ta pačia prasme realybe galėtume laikyti ir *suaukštaitėjusią Žemaitiją* – taip daryti leistų muzikinio folkloro analizės duomenys (apie tai dar kalbėsime).

Muzikinio folkloro regioninio identiteto problema

Trumpai aptarę pagrindines *Aukštaitijos, Žemaitijos, aukštaičių, žemaičių* sąvokas, istorinį jų kontekstą ir etninio tapatumo klausimą, pereikime prie paribio muzikinio folkloro problematikos. Lietuvių folkloristikoje Aukštaitijos ir Žemaitijos problema aktuali jau gana seniai. Su ja neretai susiduriama perpasakojant istorinius šaltinius, be istorinio konteksto minint tam tikrų reiškinių gyvavimo kokią nors teritorijoje faktus ir kitais panašiais atvejais. Bene pirmasis šią problematiką ėmėsi detalai gvildinti Zenonas Slaviūnas, sprenddamas sutartinių geografinio paplitimo klausimą (Slaviūnas 1974). Susipažinęs su užrašytomis sutartinėmis, jis pastebėjo, kad, be rytinių aukštaičių, pavieniais atvejais jų buvo užrašyta ir Varėnoje, Jonavoje, Užventyje, Darbėnuose ir kitur. Atrodytų, jog sutartinės buvo giedamos daug didesnėje teritorijoje – ne tik rytų Aukštaitijoje, Dzūkijoje, bet ir Žemaitijoje. Šią nuomonę sustiprino Simono Stanevičiaus komentaras prie sutartinės *Apynėli taduja, puruonėli taduja* (Stanewicze 1829: nr. 30): „ira tai wyna yzc daynu sutartyniu, kurios neseny Żemaycziuose yzc mados yr tyksta yszeia. Ju pałaykay Lituwoj dar užsylyka“, ir Simono Daukanto paminėtas Kretingos rajone gyvenęs senelis Kiauleikis, kuris jaunystėje esą girdėjęs giedant ir trimitais pučiant sutartines (Daukantas 1993: 66). Z. Slaviūnas, sprenddamas sutartinių gyvavimo Žemaičiuose klausimą, atkreipė dėmesį į kintančią Žemaitijos ir žemaičių sampratą ir teigė, kad „ir S. Stanevičius, ir S. Daukantas galėjo būti veikiami dvi-lypio Žemaitijos ploto supratimo ir jų liudijimai sutartines gyvavus Žemaitijoje ne visais atvejais turėjo reikšti jų priklausymą žemaičių tarmės plotui, o Žemaitijos vardas ne kartą buvo vartojamas, turint galvoje visą Lietuvą“¹. Aptardamas Motiejaus Strijkovskio „Kronikoje“ (Strykowski 1582) aprašytą grojimą (sutartinių?) trimitais ir dainavimą per Žiemnieko šventę, Z. Slaviūnas atkreipė dėmesį, kad autorius sakėsi visa tai matęs Lietuvoje ir Žemaitijoje². Žemaitijos administracinis plotas M. Strijkovskio laikais, kaip pastebėjo Z. Slaviūnas, „apėmė žymią rytų Aukštaitijos dalį, būtent Upytę, Ukmergę, Taujėnus, Veprius, Šeduvą, Betygalą, Šiaulius, Kauną ir kitas vietas“ (Slaviūnas 1974: 32), tad galima daryti prielaidą, kad „polifoninės liaudies dainos buvo paplitusios toliau į rytų Aukštaitijos vakarus <...>“ (ten pat: 33); tokio sutartinių gyvavimo ploto galimybę, pasak Z. Slaviūno, patvirtina vėlesni – XIX–XX a. duomenys. Straipsnio pabaigoje teigdamas, kad „sutartinės yra rytų aukštaičių ir rytų dzūkų [vilniškių – D. R.-V] dainos“ (ten

¹ Apie S. Stanevičių Jurgis Lebedys rašė: „lietuvis ir žemaitis jam yra sinonimas, ir jei jis kalba apie žemaičių dainas, tai nereiškia, kad kelia jų provincinį savitumą...“ (Lebedys 1955: 277; cit. iš Slaviūnas 1974: 20).

² Beje, grojimą – tik neaišku, ar sutartinių – trimitais yra aprašęs ir Aleksandras Guaninis, pasakodamas apie Žemaitiją (žr. Guanini 1578).

pat: 34)³, Z. Slaviūnas sutartinių regioninio identiteto bylą išsprendžia aukštaičių naudai. Galima sakyti, ji jau baigta – nuostatos apie aukštaitišką sutartinių kilmę laikomasi ir dabar, nors šių dienų tyrėjams (D. Račiūnaitei-Vyčinienei, A. Nakienei, D. Urbanavičienei ir kt.) sutartinių paminėjimai Žemaitijoje vis dar atrodo mįslingi.

Aptarėme tik vieno konkretaus žanro – sutartinių, arba muzikinio stiliaus – polifonijos, etnogenezės klausimą, kuris, kaip matėme, be galo painus. Sutartinių klausimas jau tarsi išgvildentas, bet visas kitas Aukštaitijos ir Žemaitijos paribio muzikinis folkloras etnomuzikologų nuodugniai netirtas. Kol kas aukštaitiškumo ir žemaitiškumo problema etnomuzikologinėje literatūroje nusakoma labai glaustai. Kartais viena ar kita daina tik keliais žodžiais pakomentuojama: „turi žemaičių melodijoms būdingų bruožų“, „melodija artimesnė aukštaitiškiems šios dainos variantams“, o sykiais trumpai apibūdinamas visas lokalinis dialektas (pvz., Raseinių r.): „čia ypač jaučiama stipri vakarų aukštaičių dainuojamosios tradicijos įtaka“ (Mukaitė-Sungailienė 2004). Tokie glausti etnomuzikologų pastebėjimai nulemti regioninių muzikinio folkloro tyrimų stokos.

Muzikinių dialektų tyrinėjimai

Iki šiol geriausiai yra ištirtas dzūkų muzikinis dialektas – jam bene daugiausia dėmesio skyrė lietuvių etnomuzikologijos pradininkė Jadvyga Čiurlionytė (1938, 1969), dzūkų dainų stilistika nagrinėta Genovaitės Četkauskaitės sudaryto rinkinio „Dzūkų melodijos“ įvadiniame straipsnyje (Četkauskaitė 1981: 13–53)⁴. Džiugina palyginti neseniai prasidėję gana gausūs Suvalkijos muzikinio dialekto tyrimai. Suvalkiečių, kaip vakarų aukštaičių, stilius Laimos Burkšaitienės aptartas knygoje „Aukštaičių melodijos“ (Burkšaitienė, Krištopaitė 1990), jų stiliaus bruožai nuodugniai išanalizuoti Audronės Vakarinienės straipsnyje (Vakarinienė 2000), taip pat glaustai aptarti ir neseniai pasirodžiusių kompaktinių plokštelių (Četkauskaitė 2002; Nakiene, Žarskienė 2003) komentaruose. Tik XXI a. pradžioje, galima sakyti, iš mirties taško pajudėjo Mažosios Lietuvos muzikinio dialekto tyrimai – šia tema neseniai apginta Linos Petrošienės disertacija (Petrošienė 2003).

Nepakankamai ištirta ir didžiųjų etnokultūrinių sričių – Aukštaitijos ir Žemaitijos – muzikinė stilistika. Etnomuzikologiniai žemaičių muzikinio dialekto dainuojamojo folkloro tyrimai palyginti dar labai negausūs. Vienas ryškiausių straipsnių, kuriame, praėjus ilgokam laikui nuo J. Čiurlionytės žemaičių dainuojamosios tradicijos trumpų apžvalgų (Čiurlionytė 1938: 274–275, 1969: 303–311), bene pirmą kartą mėginama atskleisti įvairių Žemaitijos dialektų dainuojamosios tautosakos muzikinius savitumus, yra Loretos Mukaitės studija „Kvintos intonacijos sklaida žemaičių liaudies dainose“ (Mukaitė 2002)⁵. Autorės teigimu, „pati, sakytum,

³ Sutartinių atsinešimo faktus Z. Slaviūnas pagrindė kruopščia poetinių tekstų tarminių ypatybių analize bei patikrintais duomenimis apie pateikėjų persikėlimą į Žemaitiją iš Aukštaitijos.

⁴ Dzūkų melodijų tipologija yra tapusi G. Četkauskaitės sudarytos lietuvių liaudies dainų tipologijos pagrindu (Četkauskaitė 1998b).

⁵ Šia tema etnomuzikologė 2001 m. Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje apgynė magistro darbą, žemaičių dainuojamoji tradicija yra ir šimet jos apgintos disertacijos tema.

gryniausia muzikinės dialektologijos požiūriu – vidurinioji Žemaitijos dalis“ (ten pat: 150). Pasak tyrinėtojos, pietinė Žemaitijos dalis kalbinis ir muzikinis požiūriu labiau nutolusi nuo centrinės Žemaitijos: „klausantis pietų žemaičių dainų, nesunku pastebėti tam tikrą skirtumą ir dainuojamojoje tradicijoje. Šiaurės vakarų dalyje (apie Švėkšną, Šilalę, Kvedarną, Laukuvą, Varnius, Užventį, Šaukėnus, Karklėnus, Kuršėnus) daugiau aptiksime senųjų tradicinių žemaitiškų dainų, kurioms būdingi tipiškai žemaitiškos melodikos bruožai“ (ten pat). Panašiai L. Mukaitė teigia ir neseniai pasirodžiusio pietų žemaičių (Raseinių krašto) muzikinio folkloro rinkinio „Oi užkit, gauskit“ pratarinėje: „mūsų ausiai įprastas žemaitiškasis dainos skambesys suardomas, atsiranda naujų, ne visai žemaitiškų melodinių slinkčių“ (Mukaitė 2004: 10–11). Tiesa, šios išvados atrodo kiek skubotos, neabejotinai nulemtos publikuotų arba archyvuose saugomų transkribuotų dainų melodijų stygiaus ir palyginti vėlyvo pietų žemaičių dainų užrašymo. Jomis leistų abejoti ir nuoseklūs pietų Žemaitijos dainavimo tradicijos lauko tyrimai⁶, vykdyti 1980–1990 m. Kelmės, Tauragės, Šilalės, Raseinių ir kituose rajonuose. Gana gausiai užfiksuotos ir tik pastaraisiais metais transkribuotos dainų melodijos rodo šios tradicijos savitumą, įvairovę ir kaitą. Taigi pietų Žemaitijos muzikinis dialektas, besiribojantis su Aukštaitijos dialektu, galima sakyti, iki šiol dar nėra ištirtas.

Aukštaičių muzikinio dialekto tyrime ir skelbime taip pat esama nemaža painiavos ir baltų dėmių. Kapitaliniame aukštaičių dainų rinkinyje „Aukštaičių melodijos“ skelbiamos ir aptariamoms ne tik aukštaičių, bet ir suvalkiečių – pasak kalbininkų, vakarų aukštaičių – melodijos, kurių muzikinė stilstika nuo tikrųjų aukštaičių gerokai skiriasi. Apmaudu, kad rinkinyje labai nedaug tėra šiaurės Aukštaitijos melodijų, o dainų iš Pakruojo rajono apskritai nepaskelbta – rinkinio parengėjos L. Burkšaitienės teigimu, šiame rajone „per pastaruosius dešimtmečius buvo mažiau ekspedicijų ir vertingų melodijų beveik neužfiksuota“ (AM p. 8). Taigi norom nenorom Aukštaitijos šiaurėje, ypač apie Pakruojį, atsiranda balta aukštaičių dainų tyrinėjimų dėmė, kurią užpildyti nėra lengva.

Įdomu, jog kaip tik šiaurės Aukštaitija kol kas nesulaukė atidesnio šių dienų etnomuzikologų dėmesio kaip kad kiti Lietuvos, ypač pietryčių, regionai. Ilgą laiką tarpą nuo klasikinio Adolfo Sabaliausko dainų bei giesmių melodijų rinkinio (Sabaliauskas 1916), pasirodžiusio XX a. pradžioje ir, rodos, turėjusio tapti svariu postūmiu tolesniems šio krašto melodikos tyrimams, iki XX a. pabaigos teuzpildė vos vienas Pasvalio ir Pakruojo dainų rinkinys. Tai daugiau kaip 120 dainų, padainuotų Onos Bluzmienės ir sudėtų į dainininkės tautosakos ir prisiminimų rinktinę „Linėlius roviau, dainavau“ (Stundžienė 1990) (čia pateikti muzikiniai pavyzdžiai, nors užrašyti tik iš vienos dainininkės, visapusiškai atskleidžia šiaurės

⁶ Nuoseklios folkloro ekspedicijos pietų Žemaitijoje buvo pradėtos organizuoti tik 1980 m. Vilniaus folkloro ansamblis „Visi“ (vad. Evaldas Vyčinas) 1980–1990 m. čia surengė 20 ekspedicijų. Daugumos jų medžiaga saugoma Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Etnomuzikologijos skyriaus archyve, nedidelė dalis yra E. Vyčino asmeniniame archyve.

Aukštaitijos dainų specifika, jų žanrinę įvairovę bei stilistinį margumą). Stebėtina, kad šis kadaise įvairių muzikos formų bei stilių turtingas kraštas, galima sakyti, liko tyrinėtojų visiškai pamirštas. Galbūt tai lėmė išankstinė daugelio folkloristų, tarp jų ir etnomuzikologų, nuomonė apie ypač spartų šiaurės Aukštaitijos senosios dainavimo tradicijos nykimą ir menkaverčių dainų plitimą? Vis dėlto kartais ir tarp ne itin vertingų kūrinėlių sužiba tikrų deimančiukų – senosios dainavimo tradicijos relikto (nemažai tokių deimančiukų esama ilgamečio folkloro rinkėjo ir puoselėtojo pakruojiečio Kazimiero Kalibato asmeniniame archyve). Tiesa, dažniausiai jie taip ir lieka vienąkart užrašyti, nepatenka į jokių spausdintų rinkinius arba išblaškomi po atskirus dainynų tomus. Taigi nenuostabu, kad šie folkloro pavyzdžiai nesulaukia deramo tyrinėtojų dėmesio – juos pastebėti, surinkti į krūvą, išanalizuoti ir aptarti nėra taip paprasta.

Tiesa, kartais etnomuzikologai tiesiog priverčiami susidomėti lokalia, iki šiol išsamiai netirta tradicija. Taip nutinka tada, kai publikuojama kokios nors vienos vietovės (pvz., valsčiaus, rajono, krašto) monografija ir joje būna skelbiamas ir muzikinis folkloras. Svarbu, kad tokiai monografijai dažniausiai atrenkama skirtingais laikotarpiais ir įvairių užrašytojų surinkta medžiaga, atspindinti vietinės dainuojamosios tradicijos ypatumus, jos kaitą. Etnomuzikologui „belieka“ įvertinti jos savitumą aplinkinės tradicijos (etnokultūrinio regiono) kontekste. Antai ir šio straipsnio autorei teko rengti ir aptarti Pakruojo rajono Lygumų bei Stačiūnų apylinkėse užrašytas dainas, atkreipiant dėmesį į jų kitoniškumą, palyginti su aukštaitiškais melodijomis (Vyčiniene 2001; Krikščiūnas, Vyčiniene 2001). Vis dėlto kol kas tai tik pavieniai tyrimai, be abejonės, reikalaujantys tolesnio nuoseklaus etnomuzikologų darbo.

Šiaip ar taip, lietuvių etnomuzikologijoje galima pastebėti tam tikrą tendenciją – tarsi atmesti, savotiškai sumenkinti nuo etnokultūrinio centro nutolusių paribio regionų, pavyzdžiui, pietų Žemaitijos (ar kai kurių jos lokalinių vietovių, kaip antai Kelmės, Tauragės, Raseinių ir kt.) arba vakarų Aukštaitijos (Pakruojo, Radviliškio ir kt.), dainuojamosios tradicijos ypatumus, neatitinkančius to regiono „standartų“. Kaip minėta, būtent šie regionai iki šiol nesulaukė deramo etnomuzikologų dėmesio.

Aukštaitiškumo / žemaitiškumo požymiai dainavimo tradicijoje

Pirmiausia, dar nepradėję analizuoti konkrečių vietovių dainų savybių, susipažinkime su būdingiausiais skiriamaisiais aukštaitiškumo / žemaitiškumo požymiais dainuojamojoje tradicijoje (žr. lentelę p. 104). Aišku, tai labai apibendrinti požymiai, tiek aukštaičių, tiek žemaičių tradicijose jie ne visada pasireiškia, be to, pasitaiko išimčių, nukrypimų nuo tradicijos ir pan. Kita vertus, daugelis nuo seno gyvuojančių nuostatų apie vieną ar kitą mus dominančią tradiciją jau yra šiek tiek moraliai pasenusios, koreguotinos. Vis dėlto šiandien jos yra prigijusios ir gana plačiai vartojamos muzikos mokyklose, bendrojo lavinimo mokyklų muzikos, lietuvių kalbos ir literatūros pamokose, ne kartą su jomis teko susidurti ir straipsnio autorei, skaitant paskaitas pedagogams, folkloro ansamblių vadovams, kultūros darbuotojams.

Aukštaitija	Žemaitija
Aukštas, skaidrus dainavimas	Žemas, vangus dainavimas
Dainavimas skanduojuant, ryškiai pabrėžiant skiemenis	Teštinis dainavimas, pamažu „įvažiuojant“ į garsą
Nesudėtingas, akcentuotas (kartais – sinkopinis) ritmas	Sudėtingas ritmas, <i>rubato</i>
Džiugus, optimistinis charakteris	Melancholiškas, sentimentalus charakteris
Būdingi intonaciniai branduoliai: III-II-V; V-III-II; V-VI-V-III ir kt.	Būdingi intonaciniai branduoliai: V-IV(V)-III-II(I)-V; I-II-III-II-V-IV(V); I-V-III-II-V; V-IV(↑)-V ir kt.
Melodija baigiama III laipsniu; būdinga baigiamoji kadencija: V-V-III	Melodija baigiama II arba III laipsniu (iš kurio neretai nušokama į I laipsnį); būdingos baigiamosios kadencijos: IV-III-II; I-III-II; IV-V(II)-III; V-IV(IV↑)-III(I) ir kt.

Daugelio lentelėje išvardytų skiriamųjų aukštaitiško ir žemaitiško dainavimo tradicijų bruožų „krikštamote“ laikytina etnomuzikologijos klasikė J. Čiurlionytė – tai ji 1938 m. pirmoji pabandė išsiaiškinti visiems Lietuvos etnokultūriniam regionams būdingus ypatumus. Antai šiaurės Aukštaitijos melodijoms, jos pastebėjimais, „būdinga paprasta ritmo ir metro sandara <...>, aukštaičių melodijos dažniausiai esti paprasto dviejų ar trijų dalių metro, kur tekstas skanduojamas be ryškesnio tam tikrų skiemenų ritminio užtesimo“ (Čiurlionytė 1969: 296–297). Pasak J. Čiurlionytės, siauras ambitus, tų pačių garsų kartojimas ir akcentinis ritmas „teikia aukštaičių melodijoms monotonijos“ (ten pat: 297). Jau tuomet mokslininkė pastebėjo, kad aukštaičių dainos labai populiarios: daugelis jų „dėl savo veržlumo ir džiugaus pobūdžio yra plačiai pamėgtos jaunimo“ (ten pat: 300). Vis dėlto, anot etnomuzikologės, jose esama ir praskaidrinto gaudulio atspalvio, kurį trijų dalių metro melodijose neretai sukuria aukštas registras, tercijos pabaigos, lėtas tempas (ten pat).

Daugelis žemaičių melodijų, J. Čiurlionytės teigimu, skiriasi nuo šiaurės aukštaičių didesniu dainingumu ir laisvu dainavimo būdu. Neretai pirmas balsas laisvai improvizuoja. „Žemaičių dainininkų, ypač senesnės kartos, dainavimo tradicija pasižymi nepaprasta laisve, sudėtingu ritmu ir struktūrinių melodijos garsų melizmatiniu apdainavimu <...>, savitą jų dainavimo būdą sunku perteikti muzikos rašto ženklais“ (ten pat: 310). Iš būdingiausių žemaitiško dainavimo ypatumų – mažoriškumo, homofoninio daugiabalsumo ir kt. – mokslininkė išskyrė „ryškų viršutinio melodijos registro iškėlimą su itin stipriai pabrėžta dominantės atrama“ ir ypač savitą, laisvą melodijų dainavimo būdą (ten pat: 304). Pasak jos, „melodijų linija banguoja laisvai ir plačiai“. J. Čiurlionytė atkreipė dėmesį, kad tarp žemaičių ir šiaurės aukštaičių melodijų tarsi nėra esminio skirtumo, bet iš tikrųjų, „nežiūrint harmonijos dėsnų sąlygojamos bendros derminės sandaros, žemaičiams būdingas savitas stilius, kurį sudaro tam tikri pastovūs intonaciniai kompleksai ir savitas dainavimo būdas“ (ten pat). Etnomuzikologės manymu, kvintos užtesimas žemaičių dainose turi „švelniai lyrinės nuotaikos, pilnos kažkokio laukimo ir ilgesio. Užtat dauguma žemaičių melodijų skamba kiek sentimentaliai“ (Čiurlionytė 1938: 274). Vis dėlto neliko jos nepastebėta, kad žemaičiai turi ir „greitą, gyvą dainą šokio ritmu <...>. Jos svarba glūdi ne pačioje melodijoje, bet dainavimo maneroje. Ji dainuojama greitai, aiškiai atskiriant ir pabrėžiant priebalsius“ (ten pat)⁷.

⁷ Beje, XX a. pabaigos folkloro ekspedicijose užfiksuotas liaudies terminas „pakramtomos“ taikomas tokioms gyvo tempo akcentuotoms melodijoms.

Remdamiesi kai kurių XX a. pabaigos folkloro ekspedicijų medžiaga bei ne-gausiais etnomuzikologų pastarojo dešimtmečio tyrimais, pabandykime paanalizuoti, kaip šie aukštaitiškumo / žemaitiškumo bruožai pasireiškia mus dominančio paribio teritorijos dainavimo tradicijose. Tiesa, net ir nepradėję analizuoti, *a priori* galime teigti, kad minėtos teritorijos dainavimo tradicijos yra sumišusios: žemaitiškoji yra įgijusi aukštaičiams, aukštaitiškoji – žemaičiams būdingų bruožų. Žemaičių dainavimo tradicijos aukštaitėjimo tema mums rūpi kiek mažiau: pastaruoju metu visuose Lietuvos etnokultūrinuose regionuose pastebima dainų melodijų ir pačios dainavimo stiliškos aukštaitėjimo, „lietuvėjimo“, t. y. bendrėjimo, tendencija⁸ (prisiminkime, kad Aukštaitija, kaip priešprieša Žemaitijai, nuo seno ilgai buvo tapatinama su Lietuva). Tad panašių aukštaitiškos dainavimo tradicijos bruožų dabar galime rasti ne tik Žemaitijoje, visų pirma rytiniame jos pakraštyje, bet ir kitur: rytų ir pietų Dzūkijoje, Suvalkijoje, Mažojoje Lietuvoje. Mums labiau rūpi aukštaičių dainavimo tradicijos „žemaitiškumo“ klausimas, kuris ir yra šio straipsnio pagrindinė tema. Pabandykime paanalizuoti minėtus skiriamuosius žemaičių ir aukštaičių tradicijų bruožus, pasižiūrėkime, kaip jie pasireiškia ribinėje teritorijoje, pirmiausia – Aukštaitijos pusėje.

Aukštas / žemas dainavimas

Ši priešprieša, kalbant apie aukštaičių ir žemaičių dainavimo tradicijas, etnomuzikologinėje literatūroje bene žinomiausia ir nusistovėjusi. Viena vertus, dainavimo supriešinimas *aukštas / žemas* labai natūraliai suaugęs su Aukštaitijos ir Žemaitijos regionų pavadinimų kilme (*aukštuma / žemuma*). Antra vertus, ši priešprieša dažnai iš tikrųjų dar gyvybinga ir šių laikų dainavimo tradicijoje. Antai Žemaitijoje dainuojama iš esmės žemai, gana sodriais balsais, moterys paprastai dainas veda tokia pačia registre kaip ir vyrai – mažosios oktavos ribose, tad klausantis autentiško įrašo neretai net sunku pasakyti, kas dainuoja: vyras ar moteris. Aukštaičių dainavimas – aukštas, švelnus, trapus, skaidrus, kartais atrodo, ypač kito etnokultūrinio regiono atstovui, net kiek cypiamas (čia kalbama daugiau apie moterų dainavimą). Aukšto aukštaitiško dainavimo etaloninis pavyzdys galėtų būti Kupiškio ir gretimų apylinkių tradicija. Daugelis aukštaičių dainininkų ekspedicijų metu folkloristams yra sakiusios, kad „dabar jau jų balsai nebe tie“, esą „jaunystėje jos dainavusios gražiai, laibai“, nors garso įrašuose girdėti gana aukštas dainavimas. Iš šių pasakymų matyti, kad Aukštaitijoje labai vertinamas aukštas ir skaidrus balsas. Tiesa, kartais abiejų tradicijų dainininkai gali dainuoti beveik tame pačiame aukštyje, tačiau klausytojui atrodo, kad žemaičiai dainuoja gerokai žemiau nei aukštaičiai. Tokį apgaulingą išpūdį lemia skirtingi abiejose tradicijose dainininkų tembrai, kitokia balso spalva: Žemaitijoje balsai sodresni, pilnesni, šauksmingesni, Aukštaitijoje – šiek tiek „plokštesni“, švelnesni, trapesni; be abejo, reikėtų pabrėžti, kad tai tik bendri bruožai, kiekvienas dainininkas pasižymi individualiomis balso

⁸ Aukštaitėjimo tendenciją pastebi ir kalbininkai: „dėl asimiliacijos Žemaitija siaurėja, o Aukštaitija plečiasi, nes, paribio žemaičiams atsisakant savo tarmės, pereinant prie bendrinės kalbos arba prie aukštaičių tarmės <...>, užsimezga ir įsigali jau kita – aukštaitiška – jų regioninė savimonė“ (cit. iš Kalnius 2006: 80).

ypatybėmis. Vis dėlto aukštas dainavimas – šviesus balso tembras, kaip matysime, būdingas toli gražu ne visiems aukštaičiams.

Dalyvaujant folklorinėse ekspedicijose Pasvalio, Panevėžio, Radviliškio bei Pakruojo rajonuose⁹, teko pastebėti, kad dauguma pateikėjų dainuoja žemai, sodriai, jų tembrų spalva – tamsi¹⁰. Pavyzdžiui, šeduviškės (Radviliškio r.) dainininkės Ievos Šulienės (apie ją dar kalbėsime) beveik visų dainų melodijų pagrindinis garsas yra mažosios oktavos *G* (kartais *Fis*, *F*); Uliūnų apylinkės (Panevėžio r.) dainininkės Katrės Šipelienės¹¹ – *F* (*Fis*); skaistgirietės (Panevėžio r.) dainininkės Paulinos Kanclerienės¹² – *E–F* (*Es*); Pašvitinio (Pakruojo r.) dainininkės Bronislavos Martinaitienės¹³ – tos pačios oktavos *F–As* (kartais net *E*); šeduviškės Bronislavos Radauskienės¹⁴ pagrindiniai apatiniai garsai yra *A–H* ir pan. Aišku, tai gali būti dainininkių individualios tembrų savybės, galbūt nulemtos senyvo jų amžiaus (kaip žinoma, su amžiumi balsas keičiasi – moterų balsai šiek tiek pažemėja, pasodrėja). Tačiau gana tamsus, sodrus dainavimas būdingas ne tik minėtų rajonų dainininkams, bet ir etnografiniams ansambliams, kaip antai Šeduvos (Radviliškio r.), Talačkonių, Joniškėlio (Pasvalio r.), „Kruojos“ ir „Žiemgalos“ (Pakruojo r.) bei kt. Pavyzdžiui, Talačkonių etnografinio moterų ansamblio dainuojamos dainos *Devyni metai kaip viena diena*¹⁵ MFA KLF 904(1), *Ulioj bitela, ulioj* MFA KLF 904(19); vedančioji dainininkė abi šias dainas dainuoja mažojoje oktavoje: pagrindinis melodijos tonas – mažosios oktavos *F*; profesionalioje dainavimo tradicijoje tai būtų vyriško balso – tenoro – registras:

U - lioj, bi - te - la, u - lioj u - lioj,
po ža - lią pie - ve - lj, u - lioj u - lioj.

1 pav. Pad. Talačkonių k. (Pasvalio r.) etnografinis moterų ansamblis. Užr. J. Gudaitė ir A. Zakaras 1985 m. Šifr. D. Vyčiniene 2006 m. MFA KLF 904(19).

⁹ Šioje vietoje būtų galima prisiminti, kad didysis Žemaičių kraštas – Žemaičių kunigaikštystė – užėmė teritoriją nuo Baltijos jūros vakaruose iki Žemelio–Linkuvos–Pakruojo–Šeduvos linijos rytuose (Zinkevičius 2006: 51).

¹⁰ Vis dėlto turėtume pripažinti, kad greta žemo balso dainininkių šiaurės Aukštaitijoje pasitaiko ir dainuojančių laibu balsu, pavyzdžiui, Eugenija Kriaučiūnienė, g. 1895 m. Pelaniškių k., Pašvitinio apyl., Pakruojo r. Užr. V. R. Kriaučiūnas 1964–1967 m. (KrAA).

¹¹ Katrė Šipelienė-Rečiūnaitė, g. 1893 m. Mildžiūnų k., gyv. Barklainių k., Uliūnų apyl., Panevėžio r. Užr. J. Kubiliūtė ir E. Timukaitė 1985 m. (MFA KLF 640(9) ir kt.).

¹² Paulina Kanclerienė-Mečionytė, g. 1910 m. Kirdenių k., gyv. Bliūdžių k., Skaistgirių apyl., Panevėžio r. Užr. J. Kubiliūtė ir R. Abukevičius 1987 m. (MFA KLF 906/9–13).

¹³ Bronislava Martinaitienė, g. 1919 m. Titonių k., Pašvitinio vls., gyv. Kibų k., Pašvitinio apyl., Pakruojo r. Užr. K. Kalibatas 2001 m. (KKA).

¹⁴ Bronislava Radauskienė-Tamošiūnaitė, g. 1910 m. Pakalniškių k. ir apyl., Radviliškio r. (AM 203 ir kt.).

¹⁵ Čia ir toliau rašomi originalūs dainų pavadinimai.

Tiesa, čia vėlgi galėtume manyti, kad tamsus minėtų kaimų ir miestelių ansamblių dainavimas nulemtas jų lyderių – vedančiųjų dainininkių balsų. Pavyzdžiui, sodriu, tamsios spalvos balso tembru pasižymi „Žiemgalos“ ansamblio vadovė, daugelio dainų vedančioji Emilija Genienė. Beje, kaip matyti melodijos transkripcijose (a, *Auš-tė jau auš-rela*), ji dainuoja visa tercija aukščiau nei Talačkonių ansamblio vedančioji, tačiau pats E. Genienės balso tembras yra tamsaus atspalvio, tad klausantis susidaro labai žemo dainavimo¹⁶ įspūdis, ypač tada, kai dainuoja vien moterys (žr. *Augina tėvelis* AADD 22):

Auš - tē jau auš - re - la, bro - le dal' - gel's plak'.
 auš - tē jau auš - re - la bro - le dal' - gel's plak'.
 Kė sau - la - - - la pa - te - kės...

2 pav. Pad. „Žiemgalos“ etnografinis ansamblis (Pakruojo r.), vedė Emilija Genienė. Įrašyta 2002 m. Šifr. D. Vyčiniene 2006 m. AADD 20.

Vis dėlto nereikėtų pamiršti, kad tradicinėje bendruomenėje gyvuoja ir tam tikros nuostatos, kanonai, kurių privalo laikytis visi jos nariai. Tradicinėje kultūroje asmenybę varžo, pasak rusų folkloristo Piotro Bogatyriovo, „išankstinė kolektyvo cenzūra“ (Bogatyriov, Jakobson 1997: 203) – ribojimas, kuris atmeta tradicijai svetimus elementus. Pavienio individo kūryba (analizuojamu atveju kūrybai prilyginama interpretacija) tarsi nepripažįstama. Individas, būdamas bendruomenės narys,

¹⁶ E. Genienei vedant žemai, dalis pritariamųjų balsų dainuoja virš vedamojo balso, t. y. pritaria vedančiajai per oktavą.

laikosi tradicijos normų. Autorinė kūryba galima tik tiek, kiek ji yra tos tradicijos ribose. Tradicijos neatitinkanti individuali kūryba (interpretacija) bendruomenės laikoma netradicine, taigi yra jos nepripažįstama. Grįžtant prie E. Genienės dainavimo, galima manyti taip: jei jos balso ypatybės (dainavimo maniera) vietinei bendruomenei būtų nepriimtinos, jos būtų atmestos, ir dainininkė nebūtų tapusi kolektyvo lydere. O gal jos balsas bendruomenei tiko todėl, kad ir kiti etnografinio ansamblio nariai yra senyvo amžiaus, t. y. jų balsai taip pat natūraliai pažemėję, gerai dera prie vedančiosios? Vis dėlto tokiai prielaidai prieštarautų Kupiškio, Rokiškio, Molėtų (pvz., Videnišio etnografinio ansamblio „Ievužė“, AADD 16–18) ir kitų rytų Aukštaitijos rajonų senyvų žmonių kolektyvų gana aukštas, skaidrus dainavimas, kaip antai „Ievužės“ padainuota *Uoj tu berneli, ko tu mandravoji* AADD 16 arba Želvos etnografinio ansamblio *Pažiūrėk, sesute*:

Pa - žiū - rėk, se - su - te. ši - toj va - lan - dė - lėj.

kas at - si - sė - da prie ta - va ša - la - la.

prie ta - va ša - la(la).

3 pav. Pad. Karolina Aganauskienė-Papaitė, 64 m., Genovaitė Driukienė-Ragaitė, 59 m., Karolina Ylienė-Druskytė, 63 m., Monika Druskienė-Aganauskaitė, 60 m., visos gyv. Želvos apyl., Ukmergės r. Užr. 1974 m. ČAD 55.

Taigi, sugretinę skirtingas dainavimo tradicijas, aptartą tamsų dainavimą Radviliškio, Pasvalio, Pakruojo bei Panevėžio rajonuose vertintume ne kaip nukrypimą nuo aukštaitiškos dainavimo tradicijos, bet kaip savitą tam tikros Aukštaitijos teritorijos dainavimą, kurio spalva ir maniera artima žemaičių dainavimo tradicijai (čia norėtusi priminti, kad kai kurie iš minėtų rajonų įeina į istorinio Žemaičių krašto branduolio teritoriją¹⁷).

Baigiant analizuoti *aukšto / žemo* dainavimo skirtingose tradicijose klausimą, norėtusi atkreipti dėmesį į svarbų faktą – daugelis mūsų aptartų dalykų melodijų transkripcijose neatsispindi. Apie dainavimo aukštumą dar galime spręsti iš pradinio garso, žymimo prie raktų (paprastai visos melodijos pastarojo meto rinkiniuose

¹⁷ Beje, senoji istorinė *žemaičių* termino samprata dar buvo gyva praėjusio šimtmečio pradžios vietinių žmonių etninėje savimonėje. Radviliškio, Gruzdžių, Kruopių apylinkių gyventojai, kalbantys aukštaičių tarme, anuomet save vadindavo žemaičiais, o savo kalbą – žemaičių kalba (žr. Zinkevičius 2006: 52–53).

skelbiamos transponuotos į vieną aukštį – G^1), o balso tembro spalva, kaip ir būdinga dainavimo, arba artikuliacijai, maniera, paties dainavimo negirdintiems tyrinėtojams taip ir lieka *inkognito*. Balso tembrų skirtumus geriausiai gali atskleisti autentiško solinio ir grupinio dainavimo įrašų garso fonetinės kokybės tyrimai.

Skaidrus, akcentuotas / vangus, tęstinis dainavimas

Tyrinėjant šiaurinių Aukštaitijos rajonų dainavimo tradiciją, neretai į akis krinta ne tik žemas dainavimas, bet ir kitokia nei rytų aukštaičių dainavimo maniera. Daugelis šiauriečių dainuoja gerokai vangiau, tarsi giliau įklimpdami į intonuojamą garsą, patį garsą formuodami ne priešakinėje, bet labiau gomurinėje gerklės dalyje – kalbininkų terminologija, dengdami, žemindami kai kuriuos balsius, panašiai kaip daro žemaičiai. Jų dainavimas lyg šiek tiek sulėtintas, ritmas laisvesnis, kai kurių melodijų ištašymas primena žemaitišką dainavimo manierą. Palyginkime, pavyzdžiui, du labai artimus to paties poetinio teksto melodinius variantus. Vienas jų – *Apynys riete žalis lapelis* – užrašytas Pakruojo, kitas – *Alutį gėriau, gražiai dainavau* – Kėdainių rajone. Pirmosios melodijos atlikimas artimas tęstiniam žemaičių išlingavimui, antrosios – atspindi gyvą, akcentuotą aukštaitišką dainavimą:

A - py - nys rie - te ša - lis la - pe - lis,
Al - utį - sū - nu - ži - au - su - sū - nu - gu - la.

4 pav. Pad. Emilija Genienė-Bitininkaitė, g. 1931 m. Bučiūnų k., Balsių apyl., Pakruojo r. Užr. D. ir E. Vyčiniai, L. Juciūtė ir E. Kubilytė 2002 m. Šifr. D. Vyčiniene 2006 m.

A - lu - ti gė - ri - au, gra - ži - ai dai - na - vau.
Š - kas š - ta - s, ma - nu - sei - de - lį, / ma - nu - sei - de - lį.

5 pav. Pad. Bronė Bliuvienė-Kiškaitė, g. 1909 m. Anciškių k., Kėdainių r. Užr. Š. Nakas ir A. Dikčius 1985 m. Šifr. D. Vyčiniene 2006 m. MFA KLF 639(51).

Šiaurės aukštaičiams būdingo dainavimo pavyzdžiu galėtų būti ir panevėžiškio Juozo Razikevičiaus padainuota daina *Mano tėvo margi dvarė*:

Ma - no tė - vo mar - gi dva - rė.
 vė - l - nė lai - ge - s. tu sa - ra - jė - ja,
 la - si tu - ja tu - ly - mas kar - ve (s).
 tu la - ke - ja akra - jė - s. tu - ly - mas ka - ve.

6 pav. Pad. Juozas Razikevičius, g. 1902 m. Kupstų k., Pušaloto vls., Panevėžio aps., gyv. Kupstų k., Skaistgirių apyl., Panevėžio r. Užr. A. Navasaitytė ir T. Juzeliūnas 1987 m. Šifr. D. Vyčinienė 2007 m. MFA KLF 906(30).

Aukštaičių / žemaičių melodijų intonaciniai branduoliai, kadencijos

Cituotoje dainos melodijoje (6 pvz.) galima pastebėti nuoseklias intonacines slinktis V-(IV)-III-II-I bei I-II-III-II(IV)-V, kurios nėra labai būdingos aukštaičiams. Jas galima laikyti Žemaitijos klasikinių dainų melodijų (plg. *Plauki pyleli* MFA KLF 1270(33)¹⁸, 1270(5), *Koks tenai lingvas pailsielis* MFA KLF 43(13), 44(15), *Aš išdainiavau* MFA KLF 625(14)¹⁹, 625(50), *Šviesi ta puselė* MFA KLF 621(6)²⁰, Kvė 39 bei daugelio kitų) intonaciniu pagrindu²¹, pavyzdžiui:

¹⁸ Pad. C. Lukošienė-Puškaitė, g. 1907 m. Putokšlių k., Sartininkų apyl., Tauragės r. Užr. E. Vyčinas ir L. Liaudanskaitė 1989 m.

¹⁹ Pad. Z. Pečienė-Rimkutė, g. 1905 m. Kunigiškių k., Tauragės r. Užr. D. Balvočiūtė, A. Nakas, A. Bareikytė, Ž. Zakšeckis 1985 m.

²⁰ Pad. P. Klemensas, g. 1915 m. Mažonų k., Tauragės r. Užr. D. Račiūnaitė, A. Maslauskas, J. Ivanauskaitė 1985 m.

²¹ Pasak J. Čiurlionytės, tokiai intonacinei krypciai, kurią sudaro sekunda paruoštas kvartos šuolis iš antrojo dermės laipsnio į penktąjį, žemaičių melodijose tenka vyraujantis vaidmuo (Čiurlionytė 1969: 305).

Koks te - nai li - n - gvas pa - il - sie - lis
 nau - ja - me svir - ne(ly).

7 pav. Pad. M. Dirkstienė-Pociūtė (vedė), g. 1921, B. Mažeikienė-Nastytė, g. 1910 m., K. Pocevičienė-Paulauskaitė, g. 1896 m., visos gyv. Tučių k., Nevarėnų apyl., Telšių r. Užr. R. Sliužinskas ir I. Dackevičiūtė 1980 m. Šifr. G. Razmukaitė 2006 m. MFA KLF 43(13).

Beje, intonacinė slinktis I-II-III-II-V (su akcentuotu, užtęstu V laipsniu) būdinga ne tik J. Raziukevičiaus padainuotai dainai, bet ir daugeliui kitų šiaurės aukštaičių dainų melodijų. Ji, kaip ir minėtose žemaičių dainose *Koks tenai lingvas pailsielis*, *Šviesi ta puselė* ir kt., gali būti melodijos pradine intonacija, pavyzdžiui: *Oi tu sesuti* KDD 80²², *Sakyk, mergela* TS 23²³, *Aisim, brole, šiena pjauti* TS 2, *Ūkanio dienelė* MFA KLF 632(16)²⁴, *Oi užalali* KLF 632(17)²⁵, LRD 45, *Barvede pirma, pirma* LRD 13, *Tai mūsų broliukas, tai gana* LS 36, taip pat skambėti melodijos viduryje arba pabaigoje, pavyzdžiui: *Gaidžiūsio kėlio* MFA KLF 1527(4)²⁶, *Užaugina mani motinėla* MFA KLF 1527(29)²⁷, *Kur mudu, broliukai, josim* MFA Mg. 6840(8)²⁸, *Oi ūžia ūžia* KDD 76, *Tekėk, sesuti, už mani* MFA KLF 909(35)²⁹, *Oi sesuti, sesutėla* KDD 40³⁰, *Šią naktelę, per naktelę* LS 27, *Aušt aušrela, tek saulala* LS 31, *Ko liūd', sesuti* LLD V 268, *Vėlyvi, broliuke, vėlyvi* MFA KLF 1527(25)³¹, *Kai aš augo vien sesute* LS 51, *Oi valioj valioj tamsi naktelė* LS 73.

²² Pad. Emilija Brajinskienė-Brimanaitė, g. 1930 m., gyv. Raudondvaryje, Šeduvos apyl., Radviliškio r. Šifr. L. Kirsnytė.

²³ Nurodant spausdintą dainos šaltinį visa metrika nerašoma.

²⁴ Pad. Akvilė Smilgienė, g. 1901 m. Valakų k., gyv. Barklainių k., Ramygalos apyl., Panevėžio r. Užr. D. Račiūnaitė ir R. Račiūnaitė 1985 m. Šifr. L. Kirsnytė.

²⁵ Pad. A. Smilgienė (žr. aukščiau).

²⁶ Pad. Ieva Šulienė-Lazutkaitė, g. 1901 m. Baisogalos k., Menšikovo apyl., Vengerovo r., Novosibirsko sr. Užr. L. Burkšaitienė 1988 m. Šifr. D. Raginytė. (RBD 6).

²⁷ Pad. I. Šulienė (žr. aukščiau). Šifr. L. Kirsnytė 1994 m.

²⁸ Pad. Bronė Ramanauskienė, g. 1896 m., gyv. Sidabravo m., Radviliškio r.

²⁹ Pad. Stasys Briedis, g. 1914 m. Labučių k., Šeduvos apyl., Radviliškio r. Užr. A. Dikčius ir D. Račiūnaitė 1987 m.

³⁰ Pad. E. Brajinskienė (žr. 22 išnašą). Šifr. L. Kirsnytė.

³¹ Pad. I. Šulienė (žr. 26 išnašą). Šifr. L. Kirsnytė.

114

Oi, ū - žia ū - žia gi - rios me - de - lė.

ma - ži mū - sų bro - - liu - ke.

8 pav. Pad. Ieva Šulienė-Lazutkaitė, g. 1901 m. Baisogalos k., Menšikovo apyl., Vengerovo r., Novosibirsko sr. Užr. L. Burkšaitienė 1988 m. Šifr. L. Kirsnytė 1994 m. MFA KLF 1527(9).

Tiesa, minėta intonacinė slinktis kaip pradinė intonacija pasitaiko ir rytų aukštaičių dainose, pavyzdžiui: *Sutamo tamo tumsi naktala* ADM 45³², *Valioj pievų pėvytalį* ČAD 27, *Aisma laukan pažiūrėtų* AM 152³³ (pastarosios dainos melodinis tipas, beje, labai artimas žemaičių dainos *Kuoks tèn lėngvas pailselis* melodiniam tipui), *Oi žinklai žinklai* AM 226³⁴, *O kur tu buvai* AM 487³⁵; vis dėlto rytų Aukštaitijoje ji nėra tokia populiari, kaip Žemaitijoje.

Vienu iš būdingų žemaičių dainų melodikos bruožų laikoma melodijų pabaiga II laipsniu, pavyzdžiui: *Lek gervė, lek gervelė* ČLLM 118³⁶, *Apyneli žaliasis* ČLLM 128, *Augin tėvas du sūneliu* ČLLM 130, *Uoi klevi kleveli* MFA KLF 1270(95), *Augo putinas vidury girios*³⁷, *Vai tu mergeli* RA 7, *Oi to seni senuteli* Pla 25, *Ėr pajauga žali leipa* Pla 30, *Po Palanguos lygės lonkas* Pla 50, *Žiūro veizo pruo langelį* Kvė 16, *Tekieje saulele* Kvė 17 ir kt. Tokių melodijų nemažai esama ne tik tradicinėje Žemaitijoje, bet ir apie Radviliškį, kiek mažiau – Pakruojo, Pasvalio, Panevėžio rajonuose. Tiesa, galima pastebėti, kad melodijos, besibaigiančios II laipsniu, dažniausia išlikusios garbaus amžiaus šiaurės Aukštaitijos dainininkų atmintyje, nors, be abejo, yra ir išimčių. Matyt, šiose melodijose dar esama ankstyvojo vietinės melodikos klodo liekanų, jos yra mažiau paveiktos aukštaitėjimo proceso. Nenuostabu, kad gana daug (arti 20) tokių melodijų galima aptikti savitos Šeduvos krašto dainininkės I. Šulienės³⁸, gimusios ir augusios toli nuo Lietuvos, repertuare, pavyzdžiui:

³² Pad. Stefanija, Mikalina ir Elvyra Glemžaitės, gyv. Kupiškėje. Įrašyta 1937 m., LTRF plokštelė 538(4).

³³ Pad. Emilija Kuzavinienė-Zaukaitė, 69 m., kil. iš Obelių apyl., Rokiškio r., ir Edita Meškuotienė-Kuzavinytė, 36 m., gyv. Vilniuje. Užr. ir šifr. D. Krištopaitė ir L. Burkšaitienė 1972 m.

³⁴ Užr. Kriaunų apyl., Rokiškio r.

³⁵ Pad. E. Kuzavinienė (žr. aukščiau).

³⁶ Var. *Suka lizdą gerveli* ŽDM 7.

³⁷ Pad. Brigita Dadurienė-Bandzinaitė, g. 1925 m. Zaltriškių k., Gaurės apyl., Tauragės r. (MFA KLF 1276/17/).

³⁸ Dainininkė gimė 1901 m. Baisogalos k., Menšikovo apyl., Vengerovo r., Novosibirsko sr., į Lietuvą grįžo tik 1954 m. Būdama tremtyje, ji išsaugojo arti 100 unikalių gimtosios apylinkės (Šeduvos) repertuaro pavyzdžių, kuriuose atsispindi senojo vietinio muzikinio stiliaus ir tarmės ypatumai.

Oi, jo - jo jo - jo tam - sioj nak - te - lėj.
 pa - var - ga žir - ge - lis - oi, bė - dos ma - na.

9 pav. Pad. Ieva Šulienė, g. 1901 m. Baisogalos k., Menšikovo apyl., Vengerovo r., Novosibirsko sr. Užr. L. Burkšaitienė 1992 m. Šifr. L. Kirsnytė 1994 m. KLF 1526(35).

II laipsnis, kaip teigė I. Šulienės dainų melodiką analizavusi Daiva Raginytė, vyrauja daugelyje dainininkės padainuotų melodijų: kartais pradžioje (RBD 9, 11, 13, 15, 29, 35, 36, 38, 54, 59, 63, 78, 85, 94, 95), dažnai ir baigiamosiose kadencijose (RBD 4, 14, 33, 39, 47, 48, 51, 66, 74, 83, 95) (Raginytė 2001: 37). II laipsnio pabaiga, kaip žinoma, būdinga senosioms darbo dainoms, pavyzdžiui, šienapjūtės valiovimams (plg. žemaičių – LLD D 12 84, 85, 105; ŽDM 3, aukštaičių, Pakruojo r., – LLD D 12 80, 109; LS 2, 3; MFA KLF 1176(53)³⁹, 1174(30)⁴⁰, ŠI 25):

Ga - lu kluo - no e - žc - rė - lis, pa - sta - ty - sim dar - ži - nėl,
 va - lioj ma - no dal - gėl, oi va - lioj, va - lioj.

10 pav. Pad. Ipolitas Diržys, g. 1907 m. Žibartonių k., Krekenavos apyl., Panevėžio r. Užr. D. Račiūnaitė ir E. Vyčinas 1988 m. Šifr. D. Vyčiniene 2007 m. MFA KLF 1176(53).

Taigi galima teigti, kad ir I. Šulienės dainos, kurioms būdingos pusinės arba baigiamosios kadencijos II laipsniu, rodo ankstyvą melodikos sandarą.

Tas pat pasakytina ir apie kitų dainininkų padainuotas dainas, užrašytas mus dominančioje Aukštaitijos teritorijoje. Pavyzdžiui: *Užuge mučiute, užuge senoji* MFA KLF 1252(5)⁴¹, *Ko liūd', sesuti* LLD V 268, *Močiuti tu mana* MFA KLF 1174(1)⁴²,

³⁹ Šis valiovimų melodinis tipas paplitęs ir Pakruojo rajone.

⁴⁰ Pad. Kotryna Pilinkienė-Špokaitė, g. 1924 m. Bartkūniškių k., Kėdainių apyl. ir r. Užr. D. Vanagaitė ir L. Augaitis 1988 m.

⁴¹ Pad. Zuzana Vaivadienė-Šaliukaitė, g. 1902 m. Putrių k., Pasvalio vls., gyv. Pasvalyje.

⁴² Pad. Bronė Gaučienė, gyv. Šašėnų k., Skėmių apyl., Radviliškio r. Užr. D. Vanagaitė ir L. Augaitis 1988 m.

Ir atjoja trys broliukai MFA KLF 640(9)⁴³, *Oi broli broliukėli*⁴⁴, *Ainu par girių, girdžiu par antrų* MFA KLF 1247(1)⁴⁵, *Apynėli žaliasai, purunėli gražusai* MFA KLF 1256(29), *Atjoja ulanų dvylek eskadronų*⁴⁶. Kai kurios šių melodijų itin senoviškos sandaros, neretai sudarytos iš dviejų, viena kitai mažai kontrastuojančių dalių⁴⁷ (AA' arba aa' forma), pavyzdžiui:

♩ = 72

A - py - nė - li ža - lia - sai, pu - ru - nė - li gra - žu - sai,
lą - vi so - di so - di - na, ma - ni jau - nų au - gi - na.

11 pav. Pad. Emilija Rauduvienė-Vasiliauskaitė, g. 1919 m. Diavonų k., Pumpėnų vls., Smiltynės k., Daujėnų apyl., Pasvalio r. Užr. 1987 m. Šifr. D. Vyčiniene 2007 m. MFA KLF 1256(29).

Beje, beveik identiškas šios melodijos variantas užrašytas Žemaitijoje, Mažeikių rajono Židikų valsčiuje:

♩ = 69

A - py - nė - li ža - lia - sis, pu - ro - nė - li gra - žu - sis.
ta - ve ža - lia dai - gi - na, ma - ne ma - žą au - gi - na.

12 pav. Pad. Leokadija Simutienė, 56 m., Pociaičių k., Židikų vls., Mažeikių r. Užr. Z. Slavinškas 1935 m. ČLLM 128.

⁴³ Pad. Katrė Šipelienė-Rečiūnaitė, g. 1893 m. Mildžiūnų k., gyv. Barklainių k., Uliūnų apyl., Panevėžio r. Užr. J. Kubiliūtė ir E. Timukaitė 1985 m.

⁴⁴ Ši daina vidurio Lietuvoje gana populiari. Nemažai jos variantų (beje, visų jų melodijos baigiamos II laipsniu) užrašyta Panevėžio ir Radviliškio rajonuose: MFA KLF 638(22). Pad. Anelija Sipavičienė-Masėnaitė, g. 1907 m. Kudarėnų k., gyv. Lazdinėlių k., Krekenavos vls., Panevėžio r. Užr. A. Bareikytė ir R. Baublinskis 1985 m., MFA KLF 642(14). Pad. Klemensas Klepšys, g. 1902 m., Katrina Klepšienė, g. 1912 m. Tautkūnų k., gyv. Marijonavos k., Velykių apyl., Panevėžio r. Užr. A. Zakaras, R. Vileišytė ir A. Nakas 1985 m.; ta pačia melodija dainuojama ir *Žirgelė sunkinkyti*, pavyzdžiui, KDD 84. Pad. E. Brajinskienė (žr. 22 išnašą). Užr. L. Kirsnytė ir L. Bartašienė 1993 m., MFA Mg 6841. Pad. Morta Martinaitienė-Valnevičiūtė, g. 1906 m. Prastavonių k., Šeduvos apyl. Užr. G. Kirvelytė ir R. Sliužinskis 1977 m., ir kt.

⁴⁵ Pad. Julija Kalvėnienė-Keršauskaitė, g. 1917 m. Vytartų k., Pasvalio vls., gyv. Ustukių k., Pasvalio apyl. ir r. Užr. 1987 m.

⁴⁶ Pad. B. Martinaitienė (žr. 13 išnašą). Užr. K. Kalibatas 2001 m. (KKA). Šifr. D. Vyčiniene 2006 m.

⁴⁷ Dviejų dalių formos užuomazgų galima pastebėti senosiose apeiginėse ir darbo dainose (žr. Čiurlionytė 1969: 261).

Pateikti pavyzdžiai leistų teigti, kad dainų pabaigos II laipsniu – dar vienas požymis, rodantis minėtų rajonų dainavimo tradicijos savitumą, neatitikimą aukštaitiškos tradicijos kanonams. Šį teiginį patvirtintų ir L. Burkšaitienės komentaras prie dainos *Auga kiemi dagilis* AM 359: „daina žinoma su vieno tipo melodijomis, kurių dalis turi III laipsnio pabaigas <...>, kitos (dažniausiai apie Panevėžį ir Radviliškį) – II laipsnio“ (AM p. 704)⁴⁸. Beje, melodijos pabaiga II laipsniu būdinga ir šios dainos variantams, užrašytiems Pakruojo rajone (LS 55). Taigi ir vėl matome tų pačių apylinkių – Radviliškio, Pakruojo ir Panevėžio – muzikinio folkloro savitumą.

Minėtosios I. Šulienės repertuare, be aptartų baigiamųjų kadencijų II laipsniu, esama ir daugiau savitų intonacijų (intonacinių branduolių), vertų Žemaitijos / Aukštaitijos paribio muzikinio dialekto tyrėjų dėmesio. Pavyzdžiui, nemažas pluoštas melodijų pasižymi baigiamąja kadencija, pagrįsta IV(V)-II-III laipsnių intonacija (*Užaugina mani motinėla* KDD 3, *Palankoj palankoj* KDD 26, *Oj aviete, avietėla* KDD 31 ir kt.). Ši intonacija yra gana būdinga žemaičiams (plg. ČLLM 120, 121; ŽDM 6, 15, 35, 43; BB 5, 6, 9, 13, 29), nors paplitusi ir Pakruojo rajone (plg. LS 31, 48). Ji tarsi atvirkščia Aukštaitijoje ypač populiariai III-II-V laipsnių intonacijai.

Didelė dalis I. Šulienės dainų melodijų baigiama krintančia V-IV-III laipsnių intonacija. Ji, kaip ir aukščiau aptartoji, labai būdinga žemaičių melodikai (žr. ČLLM 122, 127; BB 3, 7, 22, 24 ir kt.), aptinkama ir ribinių aukštaičių dainų melodijose (pvz., žr. Pakruojo r. – LS 4, 7, 8, 32, 35, 36, 38, 41, 45, 53, 54, 65, 68, 72, 73, 82, 84, 92, 97; Radviliškio r. – KDD 1, 18, 23, 24, 53, 73; Kėdainių r. – KDD 36). Rytinių aukštaičių dainų melodijos paprastai baigiamos šiek tiek kitokia – V-V-III laipsnių – intonacija (be pereinamojo IV laipsnio, kuris žemaičių dainose neretai būna aukštas arba kintamas, bet apie tai – vėliau).

Beje, kai kuriose I. Šulienės padainuotose dainose randame ir dar vieną žemaičių dainavimo stilistikai būdingą bruožą – staigų balso numetimą iš ilgai tęsiamo dermės III laipsnio į I laipsnį melodijos pabaigoje⁴⁹ (pvz., *Sesutėla miela* RDB 29, *Pas motulę augo* RDB 38, *Oi, jaute jaute* RDB 67, *Par visą amžių* RDB 90), kitose melodijose – iš III į II (*Suklika gulbelės* RDB 34) arba iš II į I laipsnį (*Veversėli, graž paukšteli* RDB 51). Žemaitijoje toks balso nušokimas iš III į I laipsnį yra gana dažnas (ČLLM 121, 136, 139; RA 15; Pla 37, 46; ŽDM 1 ir kt.) – kai kurie dainininkai mėgsta šitaip pabaigti kone visas savo dainas.

⁴⁸ Plg. ŠI 2, 18.

⁴⁹ Į šį žemaičių dainavimo stiliaus bruožą jau buvo atkreipusi dėmesį J. Čiurlionytė: „pasitaiko atvejų, kai dainininkas, dainuodamas vienas, be pritariamųjų balsų, pačioje pabaigoje užtęsia terciją ir nuo jos šoka žemyn į toniką“ (Čiurlionytė 1969: 307).

13 pav. Pad. Ieva Šulienė, g. 1901 m. Baisogalos k., Menšikovo apyl., Vengerovo r., Novosibirsko sr. Užr. L. Burkšaitienė 1990 m. Šifr. D. Raginytė 2000 m. KLF 1527(59).

Tai dar kartą patvirtina mintį, kad I. Šulienei, gyvenusiai toli nuo Lietuvos, pavyko išsaugoti reliktines Radviliškio krašto (*suaukštaitėjusios Žemaitijos?*) melodikos ypatybes. Kaip matėme, daugelis jų būdingos žemaičių muzikiniam dialektui.

Dar vienas bruožas, etnomuzikologų laikomas žemaičių dainų melodikos ypatumu (Čiurlionytė 1969: 308–309; plg. ŽDM 14), – aukštas (arba kintamas) IV dermės laipsnis⁵⁰. Kintamas IV laipsnio intonavimas atspindėtas jau pirmajame žemaičių dainų melodijų rinkinyje – S. Stanevičiaus „Dainų Žemaičių“ (1833) priede „Pažymės – žemaitiškos gaidos“. Tai dainos *O šalna šalnelė* SDŽ 3 ir *Oi neduok, dieve* SDŽ 4. Toks pat intonavimas būdingas ir daugeliui XX a. viduryje bei pabaigoje užrašytų dainų melodijų⁵¹, pavyzdžiui: *Dainoukėt, mergelės* Pla 28, *Šiuoj žaliuoj gėreliej* Pla 35, *Voi Jozi Jozeli* Pl 44, *Aušť aušrele šonkē* Pla 55, *Abudu jaunu, abudu gražiu* Kvė 1, *Lieke sakalas* Kvė 18, *Oi to mergeli* Kvė 19, *Kytyjai sūreliai* MFA KLF 866(35), 866(46), *Rūdynė purvynė neišbrendama* MFA KLF 625(33), *Ir atėjo rudenėlis* MFA KLF 866(34), *Mislijau ant svieta* MFA KLF 625(10), *Oi klevi kleveli* MFA KLF 866(41), *Plaukė pylėli* MFA KLF 621(20), *Aš išdainavau* MFA KLF 625(14) ir kt.

Atkreiptinas dėmesys, kad kintamo IV dermės laipsnio intonavimo pavyzdžių XX a. pabaigoje aptikta ir ribinėje Aukštaitijoje, pavyzdžiui, Radviliškio (žr. *Apynėli žalusis* Šl 6⁵², *Du broliukai kunigai* Šl 19, *Ant ežerėlio plaukioj antelė* Šl 14), Panevėžio (*Pasikloniok motinėlai* KDD 66⁵³, *Mano tėvo margi dvarai*⁵⁴), Pakruojio (*Močiute numiordama*⁵⁵ ir kt.) rajonuose.

⁵⁰ Iki XX a. pabaigos lietuvių etnomuzikologų darbuose vietoj „aukšto“ arba „kintamo“ IV laipsnio sąvokų buvo įsigalėjusi sąvoka „paaukštintas“ IV (arba kuris nors kitas) dermės laipsnis. Pastaruoju metu tas pats reiškiny interpretuojamas kitaip: pasak muzikos akustikos žinovo Ryčio Ambrazevičiaus, „paaukštintas dermės laipsnis yra paaukštintas, lyg koks „netikras“ tik mūsų požiūriu. O pačiai originaliai muzikinei kalbai jis yra toks pat „normalus“, kaip ir kiti dermės laipsniai“ (Ambrazevičius 1997: 43).

⁵¹ Nors J. Čiurlionytė dar XX a. septintajame dešimtmetyje rašė, kad melodijos „su paaukštintu IV laipsniu mūsų dienomis gali būti laikoma retenybe“ (Čiurlionytė 1969: 27).

⁵² Užr. Šiaulėnų apyl., Radviliškio r.

⁵³ Užr. Uliūnų apyl., Panevėžio r.

⁵⁴ Pad. J. Razikevičius, g. 1902 m. Kupstų k., Pušaloto vls., Panevėžio aps., gyv. Kupstų k., Skaistgirių apyl., Panevėžio r.

⁵⁵ Pad. B. Martinaitienė (žr. 13 išnašą).

Ant e - že rė - lio plau - kioj an - te(le),
o - i an kran - te - lio vaikš - čioj jau - ni - mė(lis).

14 pav. Pad. Teodora Kriksčiūnienė-Janutytė, 71 m. Užr. G. Kirvelytė 1977 m. Šifr. J. Petrikaitė. MFA KF 6838(38), MFA KTR 220(49).

Kol kas sunku pasakyti, ar šis faktas iš tikrųjų rodo minėtų Aukštaitijos rajonų melodikos prigimtinį žemaitiškumą. O gal tai požymis, išreiškiantis universalus senojo intonavimo dėsningumus, t. y. natūralią trauką į vyraujančią – smarkiai akcentuotą arba tęsiamą dermės V laipsnį⁵⁶? (Pastebėta, kad aukštas IV laipsnio intonavimas žemaičių melodijose būdingas, pavyzdžiui, intonacinei V-IV(↑)-V laipsnių slinkčiai, nors neretai IV↑ laipsnis skamba ir krintančioje V-IV(↑)-III-II-V laipsnių intonacijoje.) Norint vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą, reiktų nuodugniau ištirti tradicinio dainavimo ypatumus, pasitelkiant psichoakustinių tyrimų metodiką.

Aukštaitijos / Žemaitijos melodiniai tipai

Dainos melodinio tipo⁵⁷ paplitimas kai kada sutampa (arba iš dalies sutampa) su poetinio teksto variantų paplitimu. Antai dainos *Aš, mažui užaugdamu* AM 357 varianto poetinio teksto versija žinoma apie Joniškį, Šiaulius, Pakruojį, Pasvalį, Panevėžį, Zarasus (AM p. 703). Kaip matome, tai beveik sutampa, išskyrus Zarasus, su mums rūpima ribine Aukštaitijos / Žemaitijos teritorija. Minėtos dainos, užrašytos Panevėžio rajone, melodija (AM 357), kaip teigia L. Burkšaitienė, išsiskiria retesne kintančio metroritmo formule (AM p. 703). Tas pat pasakytina ir apie šios dainos melodijos variantus, užrašytus Pakruojo rajone⁵⁸. Taigi visos melodijos priklauso bendram melodiniam tipui, jos pasižymi itin laisva metroritmine sandara.

⁵⁶ J. Čiurlionytė manė, kad IV laipsnio paaukštinimai – tai greičiausiai „chromatizmai, iškeliantys dominantės reikšmę“ (Čiurlionytė 1969: 27). Šiandien, pasiremdami R. Ambrazevičiaus lietuvių tradicinio dainavimo darnų samprata (žr. Ambrazevičius 1997: 41–43, 69), minėtą reiškinį interpretuotume kaip natūralų IV laipsnio intonavimą, jo svyravimą tam tikros aukščio zonos ribose.

⁵⁷ Melodinis tipas – tos pačios melodijos temiška giminingų variantų visuma (Četkauskaitė 1998b: 12).

⁵⁸ Vieną jų padainavo E. Kriaučiūnienė, g. 1895 m. Pelaniškių k., Pašvitinio apyl., Pakruojo r. Užr. V. R. Kriaučiūnas 1964–1967 m. (KrAA), kitą – B. Martinaitienė (žr. 13 išnašą; KKA).

Mo-čiu - te nu - mir - da - ma, duk - re - lį pa - lik - dam(a):
 čiu - čia liū - lia, duk - te - rė - la, pa - lie - ki si - ra - - tė - la.

15 pav. Pad. Bronislava Martinaitienė, g. 1919 m. Titonių k., Pašvitinio vls., gyv. Kibų k., Pašvitinio apyl., Pakruojo r. Užr. K. Kalibatas 2001 m. (KKA). Šifr. D. Vyčiniene 2006 m.

Vietiniais laikytini ir kitų dainų tipai: *Oi iš ežera* LS 49, paplitęs Pakruojo, Pasvalio, Panevėžio, Biržų rajonuose, *Aik, oželi, vandenio* LS 65, dažnas Pakruojo, Pasvalio, Panevėžio apylinkėse, ir kt. Tik šiaurės Aukštaitijai (Pakruojo r.?) būdingos dainų *Aisim, broliai, šiena pjauti* LDK D 67, *Viena linelius nurovio* LDK D 632, *Piršly, šelmi, melagi* LDK V 2359 ir kitos versijos⁵⁹.

Vis dėlto neretai dainų poetinio teksto variantų ir melodinio tipo paplitimo teritorijos skiriasi. Antai dainos *Oi eisiu eisiu, aš čia nebūsiu* (LS 54) tipas (LDK Š 558) paplitęs visoje Lietuvoje, jis turi keletą versijų, tačiau savitas melodinis tipas paplitęs tik šiaurės Lietuvoje (tiek Aukštaitijoje, tiek Žemaitijoje; AM p. 701), plg. AM 348, RDB 67 (užr. Radviliškio r.), AM 349 (užr. Pasvalio r.) ir kt. Tas pat pasakytina ir apie dainų tipus *Augo kieme dagilis* LS 55, AM 358, 359 (LDK Š 859; jo melodijos Panevėžio–Pakruojo–Radviliškio teritorijoje išsiskiria II laipsnio pabaigomis), *Oi tu kleveli (ąžuolėli), žalias medeli* AM 284, AM 285 (LDK V 1984; užr. Pasvalio–Pakruojo–Biržų teritorijoje) ir kt. Įvairiais poetiniais tekstais (*Oi brolio broliukėlio, Žirgeliai sukinkyti, Rūpinkis, sesute, darželį taisyti* AM 404⁶⁰ ir kt.) dainuojamos melodijos, priklausančios tam pačiam melodiniam tipui, pasak L. Burkšaitienės, – tradiciniam vidurio aukštaičių (AM p. 716). Giminingos šio melodinio tipo versijos, autorės pastebėjimais, užrašytos Panevėžio ir Radviliškio rajonuose (žr. 44 išnaša). Analogiškų pavyzdžių, rodančių kokio nors konkretaus melodinio tipo susitelkimą tam tikroje Aukštaitijos paribio teritorijoje, be abejo, yra ir daugiau.

Nemažai dainų paplitusios ir Aukštaitijoje, ir Žemaitijoje (jų melodijos priklauso bendriems šiaurės Lietuvoje paplitusiems melodiniams tipams). Tai jau minėtos *Oi eisiu eisiu, Jauga kiemi dagilys*, taip pat *Aušt aušrela, tek saulala* LDK V 1745⁶¹, *Pasėjau linelius lankoj lankoj* AM 275⁶² (LDK V 1930) ir kt.

⁵⁹ Šioje vietoje kalbame apie melodijų ir tekstų tipus, žinomus ne tik Aukštaitijoje ir Žemaitijoje, bet kartais ir visoje Lietuvoje, todėl manytume, tikslinga yra žymėti Lietuvių liaudies dainų katalogo (LDK) numerius.

⁶⁰ Užr. Kėdainių r., Krakių apyl.

⁶¹ L. Burkšaitienės teigimu, iš kvinttoninės dermės šios dainos melodijų „populiarūs du tipai: vienas paplitęs Žemaitijoje, kitas – šiaurės rytų Aukštaitijoje“ (AM p. 681). Mūsų pastebėjimais, ribinėje Aukštaitijoje vyrauja žemaitiškas melodijų tipas.

⁶² Užr. Pasvalio r.

Kai kurie melodiniai tipai, užrašyti apie Pakruojį, Radviliškį, Šiaulius, Šeduvą ir gretimuose kraštuose, tradicinėje Aukštaitijoje iš viso nežinomi arba menkai žinomi, yra tarsi atklydę iš Žemaitijos, nors jų poetinių tekstų variantai neretai paplitę gerokai plačiau, kartais – visoje Lietuvoje. Pavyzdžiui, rugiapjūtės pabaigtuvių daina *Išėje broleliai* LS 9 (plg. Žemaitijoje populiarių melodinį tipą, žinomą su poetiniais tekstais *Eisiu į kalną rugelių pakirsti, Dainuokit, seselės, ko nedainuojat, Ant ežerėlio rymojau* ir kt.), vestuvinė sugultuvių daina *Oi kleve kleveli* LS 33 (LDK V 1948; plg. žemaičių melodijų artimas versijas *Saulute laidžias* RBD 71, *Ant ežerėlio* ŠI 14 (LDK V 246), *Visi bajorai* ir kt.), vestuvinė daina *Užars takus, užsės linus* LS 43 (gimininga šio poetinio teksto melodijoms, užrašytoms Kelmės ir Šilalės r.), šeimos daina *Kieno tie margi dvarai* LS 47 (užrašyta Pakruojo, Pasvalio, Šiaulių r.; melodinis tipas paplitęs Žemaitijoje, keliais variantais užfiksuotas Raseinių r.), šeimos daina *Kai aš augo vien sesute* LS 51 (gausiai užrašyta Pakruojo, Pasvalio, Panevėžio r.; melodijos giminiškos šiaurės Aukštaitijoje ir Žemaitijoje), vestuvinė daina *Kur mudu, broliukai, josim* KDD 1 (plg. su Žemaitijoje paplitusia *Tekiek, mergyte, už monįs*; tolimesnė melodijos versija – *Šelmi berneli, laidokeli*), vestuvinė daina *Po beržyną vaikščiėjo* KDD 57 (LDK V 973; gimininga žemaičių dainai *Oja oja ojaja, po obelīm lėlija* ir kt.), vestuvinė daina *Oi užia užia* KDD 76 (analogiškas melodinis tipas paplitęs pietų Žemaitijoje; Tauragės r. užfiksuotiems variantams būdingos tos pačios melodinės V-II-V-II-V / V-V-III-II-I laipsnių intonacijos), *Dygo augo klevelis* AM 413 (melodija, iškelianti kvintą ir atsiremianti į II laipsnį, būdinga šiaurės Aukštaitijai ir Žemaitijai) ir kt.

♩ = 76

Po ber-žy - ną vaikš - čio - jo, bė - ra žir - ga ješ - ko - jo,
 bė - ra žir - ga ješ - ko - jo.

16 pav. Pad. Ieva Šulienė, g. 1901 m. Baisogalos k., Menšikovo apyl., Vengerovo r., Novosibirsko sr. Užr. L. Burkšaitienė 1988 m. Šifr. L. Kirsnytė 1994 m. KDD 57.

Tokį poetinio teksto variantų ir melodinio tipo teritorinio paplitimo neatitikimą, matyt, galima aiškinti kur kas didesniu melodijų nei poetinių tekstų stabilumu. Etnomuzikologų pastebėjimais, kokiam nors vietiniam melodiniam tipui neretai pritaikomi įvairūs poetiniai tekstai – vieni jų vietiniai, tradiciniai, kiti – kontaminuoti, treči – atkeliavę iš gretimų regionų, dainuojami bendrine kalba ir pan. (tiesa, būna ir atvirkščiai – senam tradiciniam tekstui pritaikoma nauja bendrinė, neretai visiškai banali balių melodija). Kaip pažymėta, ypatingos reikšmės dainų melodikos stabilumui turi tam tikros melodijos bei ritmo intonacijos (intonaciniai branduoliai), susiformavusios per ilgus šimtmečius. Dalis jų nedaug tepakito iki mūsų

dienų, nors būta įvairiausių procesų: genčių migracijos, istorinių žemių formavimosi, kultūrinių mainų, tarmių maišymosi, bendrinės kalbos plitimo ir pan. Kaip tik iki šių laikų išlikusios minėtos intonacijos ir leidžia etnomuzikologams išvelgti senuosius dainų melodijų etnokultūrinius ryšius.

Išvados

Šis, nors ir nedidelis, ribinės teritorijos dainų melodikos ir dainavimo stiliaus tyrimas leidžia suabejoti kai kurių ankstyvesnės kilmės melodijų aukštaitiškumu. Mūsų išskirti požymiai skatina kalbėti apie senojo dainavimo stiliaus palikimą, giminingą žemaitiškajam. O gal tai žemaičių ir žiemgalių savitas kultūrinių mainų rezultatas? Tokią prielaidą galbūt leistų kelti archeologų teiginiai: „į šiaurės rytus nuo žemaičių plokštinių kapinynų V–VI a. Lielupės bei Mūšos baseine susidarė *žiemgalių* plokštinių kapinynų sritis. Riba tarp žemaičių ir žiemgalių laikomos Papilės, Gruzdzių, Lygumų, Stačiūnų apylinkės“ (Lietuvių etnogenezė 1987: 135). Šiaip ar taip, iki šių laikų išlikusi – be abejo, daugelio šviesios atminties puikių dainininkų dėka – dainų melodika, matyt, dar mena senųjų baltų genčių laikus. Apie tai labai glaustai buvo užsiminusi ir J. Čiurlionytė: dainų „melodikos skirtumai turi etninį pagrindą ir yra susiję su senovės genčių, kai jos dar nebuvo įėjusios į suvienytos Lietuvos sudėtį, savitumais. Tam tikro poveikio šiaurinės srities, kaip ir Žemaitijos, melodikai galėjo turėti ir kaimynystė su latvių gentimis“ (Čiurlionytė 1969: 298).

Taigi dabar sunku būtų teigti, kokį etninį pagrindą turi mūsų nagrinėtos ribinės Aukštaitijos dainų melodijos. Aišku viena: jos gerokai skiriasi nuo rytinių aukštaičių melodikos ir turi neabejotino bendrumo su žemaičių melodika. Tas pat pasakytina ir apie ribinių aukštaičių dainavimo ypatumus: intonavimo, artikuliuavimo būdą, balso tembrą ir kt. Ar visa tai galime laikyti istorinės Žemaičių žemės reminiscencija? Sunku atsakyti. Galbūt šioje vietoje derėtų prisiminti ir perfrazuoti archeologo Adolfo Tautavičiaus žodžius, kad „daug kur tarp Dubysos ir Nevėžio, nulupęs dabartinį aukštaitį, rasi žemaitį, o nulupęs pastarąjį, rasi žiemgalį arba ką kitą“ (cit. iš Kalnius 2006: 83). Pakruojo–Pasvalio–Radviliškio–Panevėžio teritorijos dainų melodikos savitumas galbūt leistų kalbėti ne tiek apie ten „buvusį žemaitį“, kiek apie „ką kitą“. Pabandyti išsiaiškinti, kas gi tas „kažkas kitas“ – tolesnių nuodugnių tyrimų vizija.

ŠALTINIAI

- AADD – *Aukštaitija. Aukštaičių daugiabalsės dainos*, sudarė ir parengė Daiva Vyčinienė, (*Lietuvių tradicinė muzika*), Vilniaus plokštelių studija, 2002.
- ADM – *Aukštaitijos dainos ir muzika. 1935–1941 metų fonografo įrašai*, sudarė ir parengė Austė Nakienė, Rūta Žarskienė, Vilnius, 2004.
- AM – *Aukštaičių melodijos*, parengė Laima Burkšaitienė ir Danutė Krištopaitė, Vilnius, 1990.
- BB – *Barbora Buivydytė*, (k. pl. *Dainų karaliai ir karalienės*), Vilnius, 2006.
- ČAD – *Aukštaičių dainos. Šiaurės rytų Lietuva*, sudarė ir parengė Genovaitė Četkauskaitė, (*Lietuvių liaudies muzika*, [kn.] II), Vilnius, 1998.

- ČLLM – Lietuvių liaudies melodijos, sudarė ir parengė Jadvyga Čiurlionytė, *Tautosakos darbai*, [t.] 5, 1938.
- KDD – Lina Kirsnytė. *Panevėžiškių vestuvės ir vestuvinės dainos*: [Diplominis darbas], rankraštis saugomas Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, 1994.
- KKA – Kazimiero Kalibato asmeninis archyvas
- KrAA – Vytauto Krikščiūno asmeninis archyvas
- Kvė – *Kvėdarna*, sudarytojai Kazys Misius, Albina Aukšoriūtė [ir kt.], (*Lietuvos valsčiai*, kn. 5), Vilnius, 2004.
- LDK D – Vanda Misevičienė. *Lietuvių liaudies dainų katalogas: Darbo dainos. Kalendorinių apeigų dainos*, Vilnius, 1972, p. 27–242.
- LDK Š – Vanda Misevičienė. *Lietuvių liaudies dainų katalogas: Šeimos dainos*, Vilnius, 1982.
- LDK V – Bronė Kazlauskienė. *Lietuvių liaudies dainų katalogas: Vestuvinės dainos jaunosios pusėje*, Vilnius, 1976; *Lietuvių liaudies dainų katalogas: Vestuvinės dainos jaunojo pusėje*, Vilnius, 1977.
- LLD V – *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 5: *Vestuvinės dainos*, kn. 3: *Mergvakario ir jaunojo sutiktuvių dainos*, parengė B. Kazlauskienė, melodijas parengė Z. Puteikienė, Ž. Ramoškaitė, Vilnius, 1989.
- LRD – *Linelių roviau, dainavau: Onos Bluzmienės tautosakos bei prisiminimų rinktinė*, sudarė ir parengė Bronė Stundžienė [ir kt.], Vilnius, 1990.
- LS – *Lygumai. Stačiūnai*, [sudarytojas Robertas Jurgaitis], (*Lietuvos valsčiai*, kn. 6), Vilnius, 2001.
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas
- LTRF – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyno fonoteka
- MFA KLF (MFA KF) – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus Muzikinio folkloro archyvo garso įrašai magnetofono juostose.
- MFA KTR – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus Muzikinio folkloro archyvo rankraštiniai rinkiniai
- Pla – *Plateliai*, redakcinė komisija: Venantas Mačiekus (pirmininkas), Vacys Milius [ir kt.], (*Lietuvos valsčiai*, kn. 3), Vilnius, 1999.
- RA – *Rietavo apylinkės*, parengė Vytautas Būda [ir kt.], Vilnius, 1992.
- RBD – Daiva Raginytė. *Ievos Šulienės dainos*: [Bakalauro darbas], rankraštis saugomas Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, 2001.
- SDM – *Suvalkijos dainos ir muzika. 1935–1939 metų fonografo įrašai*, sudarė ir parengė Austė Nakienė ir Rūta Žarskienė, Vilnius, 2003.
- SG – *Lietuvių dainų ir giesmių gaidos*, Lietuvos šiaurės rytuose surinko kun. A. Sabaliauskas, Helsinki, 1916.
- ŠI – *Šiaulėnai*, sudarytojas ir redaktorius Aleksandras Šidlauskas, Vilnius, 2004.
- TS – *Tetervins subilda: Emilijos Brajinskienės gyvenimas ir veikla*, sudarė ir parengė Vilma Merkytė, Vilnius, 2006.
- ŽDM – *Žemaitijos dainos ir muzika. 1935–1941 metų fonografo įrašai*, sudarė ir parengė Austė Nakienė, Rūta Žarskienė, Vilnius, 2005.

LITERATŪRA

- Ambrazevičius Rytis 1997. *Etninės muzikos notacija ir transkripcija*, Vilnius.
- Aukštaičių tapatumo paieškos 2006. *Aukštaičių tapatumo paieškos*: Straipsnių rinkinys, parengė Aukštaitijos regioninė etninės kultūros globos taryba, Kaunas.
- Baranauskas Tomas 2006. Aukštaitija XIII–XV amžiuje, kn.: *Aukštaičių tapatumo paieškos*, Kaunas, p. 27–43.
- Bogatyriov Piotr, Jakobson Roman 1997. Folkloras kaip ypatinga kūrybos forma, *Tautosakos darbai*, [t.] VI-VII (XIII-XIV), p. 201–210.
- Burkšaitienė Laima, Krištopaitė Danutė 1990. *Aukštaičių melodijos*, sudarė ir parengė Laima Burkšaitienė ir Danutė Krištopaitė, Vilnius.

- Četkauskaitė Genovaitė 1981. *Dzūkų melodijos*, sudarė ir parengė Genovaitė Četkauskaitė, Vilnius.
- Četkauskaitė Genovaitė 1998a. *Aukštaičių dainos. Šiaurės rytu Lietuvos*, sudarė ir parengė Genovaitė Četkauskaitė, (*Lietuvių liaudies muzika*, d. II), Vilnius.
- Četkauskaitė Genovaitė 1998b. *Lietuvių liaudies dainų melodijų tipologija*, Vilnius.
- Četkauskaitė Genovaitė 2002. *Suvalkiečių dainos. Pietvakarių Lietuva*, sudarė ir parengė G. Četkauskaitė, (*Lietuvių liaudies muzika*, d. III), Vilnius.
- Čiurlionytė Jadvyga 1938. Lietuvių etnografinės muzikos apžvalga, kn.: *Lietuvių liaudies melodijos*, sudarė ir parengė Jadvyga Čiurlionytė, spausdinta: *Tautosakos darbai*, [t.] 5, 2-asis pat. ir papild. leidimas, Vilnius, 1999.
- Čiurlionytė Jadvyga 1969. *Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai*, Vilnius.
- Daukantas Simonas 1993. *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*, parengė B. Vanagienė, 2-asis leidimas, Vilnius.
- Garšva Kazimieras 2006. Aukštaičiai, kn.: *Aukštaičių tapatumo paieškos*, Kaunas, p. 58–65.
- Guanini Alexandr 1578. *Sarmatiae Europea Descriptio, quae Regnum Poloniae, Litvaniam, Samogitiam, Russiam, Massoviam, Prussiam, Pomeraniam, Livoniam et Moschoviae, Tartariae quae partem complexitur*, Kraków.
- Kalnius Petras 2006. Aukštaitiškumas lietuviškosios tapatybės kontekste, kn.: *Aukštaičių tapatumo paieškos*, Kaunas, p. 66–88.
- Krikščiūnas Povilas, Vyčinienė Daiva. Dainos nuo Lygumų ir Stačiūnų, kn.: *Lygumai. Stačiūnai*, vyr. redaktorius, sudarytojas Robertas Jurgaitis, (*Lietuvos valsčiai*, kn. 6), Vilnius, p. 617–741.
- Lebedys Jurgis 1955. *Simonas Stanevičius*, Vilnius.
- Lietuvių etnogenezė 1987. *Lietuvių etnogenezė: Straipsnių rinkinys*, Vilnius.
- Mukaitė Loreta 2002. Kvintos intonacijos sklaida žemaičių liaudies dainose, *Lietuvos muzikologija*, t. 3, p. 142–155.
- Mukaitė-Sungailienė Loreta 2004. *Oi užkit, gauskit: Raseinių krašto dainos, žaidimai, rateliai, šokiai*, sudarė L. Mukaitė-Sungailienė, Vilnius.
- Nakienė Austė, Žarskienė Rūta 2003. *Suvalkijos dainos ir muzika. 1935–1939 metų fonografo įrašai*, sudarė ir parengė Austė Nakienė ir Rūta Žarskienė, Vilnius.
- Nakienė Austė, Žarskienė Rūta 2004. *Aukštaitijos dainos ir muzika. 1935–1941 metų fonografo įrašai*, sudarė ir parengė Austė Nakienė, Rūta Žarskienė, Vilnius.
- Nakienė Austė, Žarskienė Rūta 2005. *Žemaitijos dainos ir muzika. 1935–1941 metų fonografo įrašai*, sudarė ir parengė Austė Nakienė, Rūta Žarskienė, Vilnius.
- Petrošienė Lina 2003. *Lietuvininkų etninė muzika: identiteto problema*: [Disertacija], rankraštis saugomas Vytauto Didžiojo universitete.
- Raginytė Daiva 2001. *Ievos Šulienės dainos*: [Bakalauro darbas], rankraštis saugomas Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje.
- Sabaliauskas Adolfas 1916. *Lietuvių dainų ir giesmių gaidos*, Lietuvos šiaurės rytuose surinko kun. A. Sabaliauskas, Helsinkai.
- Slaviūnas Zenonas 1974. Polifoninių sutartinių geografinio paplitimo problema, kn.: *Liaudies kūryba*, t. II, Vilnius, p. 16–36.
- Stanewicze Simonas 1829. *Daynas Žemaycziu*, Wylniuje, Nr. 30, 3-iasis leidimas, Vilnius, 1999.
- Strykowski Maciej 1582. *Kronika polska, litewska, żmódzka i wszyskiej Rusi*, Warszawa.
- Stundžienė Bronė 1990. *Linėlius roviau, dainavau: Onos Bluzmienės tautosakos bei prisiminimų rinktinė*, sudarė ir parengė Bronė Stundžienė [ir kt.], Vilnius.
- Vakarinienė Audronė 2000. Suvalkiečių dainuojamoji tradicija: savitas muzikinis Lietuvos dialektas ar kaimyninių regionų paribys, *Lietuvos muzikologija*, t. 3, p. 182–193.
- Vyčinienė Daiva 2001. Lygumų ir Stačiūnų apylinkių dainų melodikos ypatybės, kn.: *Lygumai. Stačiūnai*, vyr. redaktorius, sudarytojas Robertas Jurgaitis, (*Lietuvos valsčiai*, kn. 6), Vilnius, p. 611–614.
- Vyčinienė Daiva 2002. *Aukštaitija. Aukštaičių daugiabalsės dainos*, sudarė ir parengė Daiva Vyčinienė, (*Lietuvių tradicinė muzika*), Vilniaus plokštelių studija.
- Zinkevičius Zigmąs 2005. *Lietuvių tautos kilmė*, Vilnius.
- Zinkevičius Zigmąs 2006. Etonimas aukštaičiai amžių bėgyje, kn.: *Aukštaičių tapatumo paieškos*, Kaunas, p. 44–57.

PECULIARITIES OF THE FOLKSONGS AT THE BORDERLANDS BETWEEN AUKŠTAITIJA AND SAMOGITIA

DAIVA RAČIŪNAITĖ-VYČINIENĖ

Summary

The article deals with a topic that has hardly ever been investigated in ethnomusicology, namely, the peculiarities of traditional folksongs at the borderlands between Samogitia and Aukštaitija. So far, only certain incongruities in folksong melodic of the peripheral territories (that of southern Samogitia or western and northern Aukštaitija) and mainstream traditions of Samogitia or Aukštaitija have been briefly referred to in the scientific literature. The author of this article mainly focuses on the question of “Samogitian” character of the peripheral Aukštaitija, asserting that the tendency of folksong melodies becoming more and more “Aukštaitija-like” is not entirely original, as it keeps increasingly manifesting itself not only in southern Samogitia, but also in other ethnocultural regions as well. She notes that folk singing traditions of the peripheral Aukštaitija (e.g., Radviliškis, Šiauliai, Pakruojis, Panevėžys and neighboring districts) can be characterized by many features of Samogitian melodic and peculiarities of articulation: i.e., low and heavy singing, slow “entering” into the sound, “tenacious” intonation, loose rhythm, pattern of the 1-2-3-2-5 scale degrees, coda on the 2nd degree, dropping of a voice from 3rd to 1st degree, high or variable 4th degree, etc. Certain folksong melodic types, abundant in Samogitia, are represented in the above-mentioned districts as well, while some folksong types should be regarded as local ones, found exclusively in districts of Pakruojis, Pasvalys, Panevėžys and Biržai. The conservative character of the folksong melodic, the low degree of variation (certain centuries-old intonation nuclei and rhythmic formulas, etc.), as well as peculiarities of musical articulation related to the dialect (and genetics) enable ethnomusicologists to reveal the ancient ethnocultural ties of the folksong melodies. The features of singing typical to the peripheral Aukštaitija discerned by the author allow appreciating the ancient heritage of the old singing style, related to the Samogitian one. Nevertheless, it is still difficult to make it plain, whether this could be a reminiscence of the historical Samogitian land, or some peculiar result of cultural exchange between Samogitians and Semigallians, or something else. It probably remains for the future investigations to answer this question. It seems that the unique character of the folksong melodic in the Pasvalys-Radviliškis-Panevėžys area allows us looking for traces of “someone else” there rather than for the “former Samogitian”. Yet finding out the identity of that “someone else” remains the task of the thorough future investigations.

Gauta 2007-09-12

Straipsnis parašytas vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą tarpinstitucinę mokslo programą „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva“ (2003–2006).